

25.10.2021

Група № 16

Мегей А.В.

Всесвітня історія

Урок № 13-14

Тема уроку: Європа: виклики міжвоєнного часу

Мета уроку:

- визначити, які зміни відбувалися в тогочасному капіталізмі;
- проаналізувати трансформацію лібералізму, консерватизму та націоналізму в цей період;
- порівняти лівий і правий тоталітаризм;
- дізнатися, чому громадянську війну в Іспанії вважають одним із викликів міжвоєнного часу

Хід уроку

1. ЄВРОПА МІЖВОЄННОГО ЧАСУ: НОВІ ВИКЛИКИ

Період 1918—1923 рр. характеризується значним революційним піднесенням, зумовленим революцією в Росії та завершенням Першої світової війни. Демократичні революції відбулися в Німеччині, Угорщині, масові виступи сколихнули Францію, Велику Британію, Італію, а також США.

На європейські справи впливало «пробудження Азії» — піднесення національно-визвольного руху, повстання та революції в Китаї, Туреччині, Афганістані, Ірані та інших країнах.

Період 1924—1929 рр. пов’язаний із новим економічним піднесенням у розвитку найбільших країн. У більшості розвинених країн поліпшився рівень життя населення, стабілізувалася політична ситуація.

Значно посилилася роль держави в усіх сферах суспільного життя. В одних державах цей процес відбувався ліберально-реформаторським шляхом (Велика Британія, Франція та ін.), в інших — шляхом встановлення тоталітарних диктатур (Італія, Німеччина та ін.).

У 1929-1933 рр. більшість розвинених країн опинилися в лещатах небувалої раніше світової економічної кризи. Світова криза збіглась з бурхливим розвитком СРСР, який здійснював сплановану модернізацію за умов ствердження радянської моделі тоталітаризму.

Саме в період 1918-1939 рр. в «Старому світі» були представлені ідеології, які ставали теоретичною основою різних політичних режимів, від демократичних до тоталітарних: соціал-реформізм, неолібералізм, інтегральний націоналізм, комунізм, фашизм.

2. ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ » І ЙОГО ТИПИ

2.1. ДЕМОКРАТИЧНИЙ РЕЖИМ

Демократія в перекладі з грецької означає «влада народу». **Як політичний режим демократія має такі характерні ознаки:**

- політична влада належить більшості, джерелом влади є народ;
- влада формується шляхом вільних виборів на умовах загального і рівного виборчого права;
- повага більшості прав меншості на опозицію і критику правлячого режиму;
- принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову;
- наявність багатопартійної системи, за якої партії конкурують між собою;
- гарантії громадянських, політичних і соціальних прав особистості.

2.2. АВТОРИТАРНИЙ РЕЖИМ Авторитаризм займає проміжне положення між тоталітаризмом і демократією.

Авторитаризм — політичний режим, установлений чи нав’язаний такою формою влади, що концентрується в руках однієї людини чи (що буває рідше) в окремого органу влади. Носієм політичної влади виступає одна людина (монарх, тиран і т.д.) чи група осіб (військова хунта та ін.). При цьому не допускається політична опозиція існуючому режиму.

Історичні подробиці. Небезпечно, коли в пошуках виходу із складного становища, у якому опинилася країна, в пошуках шляхів наведення порядку люди відкидають принципи демократії взагалі, починають тужити за «сильною рукою», за диктатором. Засновник анархізму Михайло Бакунін казав: жодна диктатура не має жодної іншої мети, окрім увічнення самої себе. Коли людина закликає до «жорстких заходів», «колючого дроту» — хочеться запитати у такої людини: чи вона впевнена, що сама залишиться по цей бік колючого дроту? Чи розуміє, що «жорсткі заходи» мають властивість не зупинятися?

При авторитарному режимі можуть існувати незалежні профспілки, самостійні творчі об’єднання й організації. Держава обмежує своє втручання в економіку, заохочує розвиток ринкових відносин і саморегулювання громадського життя. Але сама влада залишається необмеженою і непідконтрольною громадянам.

2.3. ТОТАЛІТАРНИЙ РЕЖИМ

Тоталітаризм базується на загальному державному контролі за всіма сферами життя і над усіма членами суспільства. Термін «тоталітаризм» уперше вжив у 20-ті роки ХХ ст. ідеолог італійського фашизму Дж. Джентіле, а лідер італійських фашистів Б. Муссоліні ввів його в політичний лексикон для характеристики створеного ним режиму.

Тоталітаризм становить нову форму диктатури, що виникла в ХХ ст.

Тоталітаризм — політична система, яка прагне повного (тотального) контролю з боку держави і чіткої регламентації життя суспільства і кожної людини методом прямого насильства (терору), ігнорування прав і свобод окремої особистості.

3. ОСНОВНІ РИСИ ТОТАЛІТАРИЗМУ

В основі тоталітарної ідеології — розгляд історії як закономірного руху до головної мети, яку ставить перед собою тоталітарна держава (світове панування, побудова комуністичного суспільства і т.д.). Ця мета, на думку лідерів держави, виправдовує всі засоби при її досягненні. Така ідеологія містить у собі серію міфів (про керівну роль робітничого класу, перевагу арійської раси тощо).

Право тлумачення усіх соціально-економічних та інших проблем має політичний лідер («вождь», «фюрер», «дуче» і т.д.).

Тоталітаризму потрібна особистість, скромна в усьому: у бажаннях, в одязі, поведінці. Культивується прагнення не виділятися, «бути, як усі».

Стрижнем чи ядром політичного режиму стає політична партія.

Для тоталітарних режимів характерна **однопартійність** — монополія однієї політичної партії на владу (наприклад, НСДАП у Німеччині, РКП(б) — ВКП(б) — КПРСу радянській Росії і СРСР і т.д.).

Сатана веде («Satan Leads the Ball»). Карикатура Артура Шика (Arthur Zhyk) (1942 р.)

У міру становлення тоталітарного режиму вся повнота виконавчої, законодавчої і судової влади фактично переходить до лідера політичної партії, що стає диктатором у країні. Навколо його всіма доступними методами і засобами створюється культ особистості (наприклад, Муссоліні — в Італії, Гітлер — у Німеччині, Сталін — у СРСР, Мао Цзедун — у Китаї, Кім Чен Ин - у Північній Кореї і т.д.).

Актуальними стають пошук ворогів і боротьба проти них.

Громадяни фактично не мають політичних прав і свобод.

При тоталітарному режимі відбувається відчуження людини від політичної влади, вона стає «гвинтиком» у налагодженому механізмі.

Примус і насильство стають головними методами політичного життя, а обман, відсутність об'єктивної інформації — засобами повсякденного життя.

В умовах тоталітарного режиму економіка і виробництво перебувають під жорстким централізованим контролем і управлінням з боку держави. Націоналізація засобів виробництва і регулювання господарським життям сприяє реалізації масштабних економічних проектів (індустріалізація в СРСР, масове будівництво нових шосейних шляхів у Німеччині і т.д.). Для економічного життя тоталітарної держави характерна відірваність від світового господарства.

Ті, хто виступає проти тоталітарного режиму і організованого терору, отримують статус політичних злочинців. За допомогою силових і каральних органів держава контролює життя і поведінку населення.

4. РІЗНОВИДИ ТОТАЛІТАРИЗМУ: ФАШИЗМ. КОМУНІСТИЧНИЙ ТОТАЛІТАРИЗМ. НАЦІЗМ

Уперше фашистські організації виникли в Італії. Для італійського фашизму було характерним прагнення до відродження великої Римської імперії і встановлення контролю над усім Середземномор'ям. Методом популізму, демагогії та елементарної неправди італійські фашисти створили для свого руху масову соціальну базу.

Основоположником комуністичної ідеології був німецький філософ К. Маркс. Тому цю ідеологію називають марксистською.

В. Ленін визначив за кінцеву мету діяльності більшовицької партії здійснення світової соціалістичної революції і встановлення диктатури пролетаріату у всесвітньому масштабі. Його послідовники до назви комуністичної ідеології — «марксизм» додали термін «ленінізм» (марксизм-ленінізм). Наступником Леніна, який укріпив комуністичний тоталітарний режим став Й. Сталін.

Фашистське умиротворення. Плакат німецького художника Джона Хартфілда

Фашизм — ідеологія, політичні рухи і соціальна практика, що панували у ряді тоталітарних держав. Фашизм характеризується войовничим антидемократизмом, расизмом, шовінізмом, ґрунтуючись на необхідності сильної, нещадної влади, яка тримається на загальному пануванні фашистської партії, на культі «вождя»

Комунізм — загальна назва різних ідеологічних течій, в основі яких — заперечення приватної власності і проголошення загальної рівності людей. У марксистському розумінні історичного процесу комунізм — це суспільно-економічна формація, що приходить на зміну капіталізму і проходить у своєму розвитку дві сходинки (чи фази) — соціалізм і комунізм.

Головною метою комуністів СРСР було схилити молоді комуністичні партії на свій бік, зробити їх провідниками своєї політики в усьому світі. Для цього вони прагнули створити всесвітній комуністичний центр — Комінтерн.

Нацизм затвердився в Німеччині, увібравши в себе риси як фашизму, так і комуністичного тоталітаризму. Метою націонал-соціалізму було встановлення всесвітнього панування «арійської раси» та «тисячолітнього Третього рейху», вищою нацією у світі проголосувала німецька.

Неолібералізм — одна з форм існування сучасного лібералізму. Подібно до лібералізму класичного, неолібералізм ставить на меті пошук шляхів і умов, які могли б забезпечити стійкий і динамічний розвиток суспільства, інновативність і креативність соціальних форм.

Інтегральний націоналізм — різновид націоналізму авторитарного типу, що розглядає націю як особливий, цілісний організм. Тому інтегральний націоналізм вимагає беззастережного підпорядкування особистості інтересам своєї нації, які ставить вище від інтересів будь-якої соціальної групи, інших націй і людства загалом.

5. НЕОЛІБЕРАЛІЗМ, СОЦІАЛ-РЕФОРМІЗМ, ІНТЕГРАЛЬНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ

Неолібералізм представлений ідеологією «Нового курсу» Рузельта, кейнсіанством. Неолібералізм відстоює ліберальні цінності розвитку і відкритості змінам, свободи і гідності особистості, соціального плюралізму і толерантності, панування права.

Соціал-реформісти вважали, що подальший розвиток і удосконалення соціалістичної теорії має розпочатися із її критики, ревізії (звідси й назва — «соціал-реформізм»). Критикуючи марксистську теорію, соціал-реформісти пропонували не революцію, а більш конструктивний, на їхній погляд, шлях розвитку суспільства. Суть економічного вчення соціал-реформізму полягала у доведенні можливості здійснення соціалізму в рамках капіталістичного господарства шляхом його поліпшення через цілеспрямовані реформи.

Щодо націоналізму, то він виступає у різних формах.

Д. Донцов (1883-1973 рр.) — один із основоположників ідеології українського інтегрального націоналізму

6. ГРОМАДЯНСКА ВІЙНА В ІСПАНІЇ: ЗІТКНЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ З ТОТАЛІТАРИЗМОМ

6.1. ІСПАНІЯ У 1920-х - СЕРЕДИНІ 1930-х рр.

У 1923 р. в країні відбувся державний переворот, унаслідок якого була встановлена диктатура М. Прімо де Рівери. У країні проголосили облоговий стан, влада на місцях перейшла в руки військових губернаторів.

Прагнучи залучити на свій бік широкі маси трудящих, Прімо де Рівера заснував власну фашистську партію «Патріотичний союз» і впровадив запозичену в Муссоліні корпоративну систему, покликану

створити видимість єдності іспанського суспільства. Але у країні став нарости опір диктатурі. 28 січня 1930 р.

Під час громадянської війни, таким чином, один одному протистояли не друзі Іспанії та її вороги, а люди, які по-різному бачили шлях до процвітання батьківщини. Саме тому вони і винищували один одного з несамовитою жорстокістю. Радянські історики багато писали про звірства фалангістів, про трагедію Герники і сором'язливо замовчували про масові репресії з боку республіканців. Їхня жорстокість списувалася на підступи «п'ятої колони» в республіканському таборі — анархістів і троцькістів.

У 1931 р. в країні скасували монархію. Революція відбувалася мирним демократичним шляхом.

В умовах кризи в Іспанії зростав вплив Комуністичної і Соціалістичної партії. Вкрай агресивно поводилися анархісти різних напрямів.

На іншому політичному полюсі різко активізувалися фашистські сили. Наприкінці 1933 р. син колишнього диктатора Х. Прімо де Рівера створив за подобою гітлерівської партії Іспанську фалангу, яка мала свої воєнізовані загони, які влаштовували погроми, здійснювали терористичні акти проти учасників демократичного руху.

Лівий рух найбільшого розмаху набув в Астурії, де багато підприємств захопили трудящі. В Каталонії була проголошена незалежна від Мадрида республіка. Уряд доручив генералу Ф. Франко відновити «порядок». Під час боїв в Астурії, де Франко використовував марокканські частини, вбили і поранили близько 10 тис. осіб. Також придушили повстання в Каталонії.

У відповідь на ці дії ліві партії і республіканці 15 січня 1936 р. підписали «Виборчий пакт», відомий як пакт про Народний фронт. Серед творців Народного фронту були комуністи, соціалісти, Загальний союз трудящих, Федерація соціалістичної молоді, Робітнича партія марксистської єдності та інші ліві сили. Народний фронт переміг на виборах у парламент.

6.2. ГРОМАДЯНСКА ВІЙНА 1936-1939 рр.

Заколот спалахнув 17 липня 1936 р. у Марокко, де перебували іспанські війська. Захопивши місто Сеуту, змовники на світанку 18 липня кілька разів передали в ефір слова: «Над всією Іспанією безхмарне небо». Це був умовний сигнал до початку заколоту по всій країні. 18 липня він охопив усі гарнізони країни, повсюдно відбувалися зіткнення прихильників Народного фронту з регулярними військами. Україні розпочалася громадянська війна.

На бік заколотників перейшли близько 80 % особового складу армії, але авіація і флот залишалися під контролем республіканців.

Формувалися добровільні загони народної міліції, по всій країні точилися запеклі бої проти змовників. Незабаром всі осередки заколоту розгромили в Мадриді, Барселоні, Валенсії й інших великих містах. На кінець серпня стало зрозуміло, що перший натиск ворогів республіки провалився.

Тим часом військовий переворот очолив генерал Франко, що мав давні зв'язки з фашистськими режимами в Італії і Німеччині.

Франсіско Франко (1892-1975 рр.) — глава іспанської держави (каудильо) у 1939-1975 рр. і вождь Іспанської фаланги в 1937-1975 рр. Народився в м. Ель-Ферроль 4 грудня 1892 р. Франсіска, чи Пако, як його називали в родині, послали до піхотного училища в м. Толедо. Найнижчий на зрост (155 см), наймолодший кадет не мав близьких успіхів у військових науках; він був 251-м з 312 учнів. Честолюбний лейтенант вступає в 1912 р. у колоніальні війська. В лютому 1917 р. він був підвищений у майори і став наймолодшим майором в іспанській армії. Із серпня 1920 р. уже командував першою бригадою в складі Іноземного легіону «Терсіо». Під час диктатури Прімо де Рівери Франко присвоїли звання бригадного генерала, а в 1927 р. диктатор призначив його начальником Вищої військової академії генерального штабу в Сарагосі. У 1934 р. в чині дивізійного генерала брав безпосередню участь у придушенні повстання в Астурії. На початку 1935 р. одержав нове призначення — начальника генерального штабу іспанської армії. У липні 1936 р. Франко разом з Х. Прімо де Ріверою і генералом Санхурхо очолив військовий заколот проти республіки.

Радянські танкісти біля могил своїх товаришів, які загинули під час громадянської війни в Іспанії, 1937 р.

Прощання з інтербригадами, 25 жовтня 1938 р. Фото Роберт Капа

На допомогу заколотникам прийшли Гітлер і Муссоліні, які відрядили до Іспанії війська, оснащені за останнім словом техніки. Трагічним епізодом інтервенції було руйнування літаками німецького легіону «Кондор» Герніки, древньої столиці Країни Басків.

Активну участь у громадянській війні брав і Радянський Союз. Кремль, користуючись своїм впливом на компартію Іспанії, яку очолювали Х. Діас і Д. Ібаррурі, прагнув експортувати соціалістичну революцію до

Іспанії. СРСР для республіканського уряду поставив 1000 літаків, 900 танків, 300 бронемашин, 1550 одиниць артилерії.

Понад 2 тис. добровольців, головним чином льотчики і танкісти, брали участь у бойових діях на боці республіканців. Із СРСР постачали продовольство і медикаменти.

Багато іспанців і їхніх дітей знайшли в СРСР другу батьківщину, рятуючись від фашистських переслідувань. Щоправда, значна частина емігрантів випробувала на собі «виховний» вплив сталінського ГУЛАГу.

Тоталітарні держави використовували події громадянської війни в Іспанії як своєрідний полігон для випробувань військової техніки, набуття бойового досвіду і прямої підготовки до майбутньої війни.

6.3. ПЕРЕМОГА ФРАНКІСТІВ

На допомогу республіканцям прийшли бійці інтербригад, які почали формувати ще восени 1936 р.

У травні 1937 р. було сформовано новий уряд соціаліста Х. Нegrína, за якого ще більше посилився вплив комуністів. На радянський взірець і з участю інструкторів із НКВС створювали репресивно-каральні органи. З особливою жорстокістю в Каталонії придушили путч анархістів і троцькістів.

6 березня 1939 р. після державного перевороту влада перейшла до Національної хунти оборони. Невдовзі хунта прийняла вимогу Франко про беззастережну капітуляцію. 28 березня 1939 р. франкістські війська вступили в Мадрид. Громадянська війна в Іспанії завершилася встановленням диктаторського режиму Ф. Франко.

Франко зосередив у своїх руках величезну владу. Він став главою держави і главою уряду, головнокомандувачем збройних сил, генералісимусом, главою Іспанської фаланги. Усі політичні партії, крім Іспанської фаланги, заборонили. Диктатура фактично скасувала профспілки. Замість них створили примусові об'єднання трудящих, т.зв. «вертикальні профспілки». Розпочалося формування «корпоративної держави».

«Долина полеглих». Меморіальний комплекс, присвячений жертвам громадянської війни в Іспанії (споруджено в 1959 р.). З-посеред інших, на території комплексу розташовані поховання Ф. Франко та Х. Пріма де Рівери.

Історичні подробиці. Франко в останні роки свого перебування при владі прагнув консолідувати іспанське суспільство, не допускати військового протистояння різних політичних сил, примирити непримирених політичних супротивників. І це багато в чому йому вдалося.

Громадянська війна стала трагедією для іспанського народу. 1 млн. іспанців загинули під час кровопролитних боїв, 500 тис. змушені були емігрувати з Іспанії. Довгі роки диктаторський режим визначав розвиток країни. Лише смерть Франко в 1975 р. означувала закінчення франкістського періоду в історії Іспанії.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть три основних типи політичних режимів.
2. Які риси є характерними для авторитарного режиму?
3. Назвіть характерні ознаки демократичного режиму.
4. Визначте загальні риси тоталітаризму.

Домашнє завдання:

1. Опрацьуйте конспект
2. Дайте відповіді на питання для самоперевірки

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net. У темі листа вказати ПБ, номер групи, номер уроку і дату.